

بررسی میزان تأثیر والدین و دوستان در جذب فرزندان به نماز(استان اردبیل)

ایران سلیمانی*

تاریخ دریافت: ۹۹/۲/۱۳

ماهرخ اللهیاری**

تاریخ پذیرش: ۹۹/۶/۲

چکیده

نماز عالی‌ترین جلوه نیاز است که ارتباطی گسترده با ابعاد مختلف زندگی انسان دارد، شرایط و آدابش، تمام نظام و روابط انسانی را تنظیم و اصلاح می‌کند. در جهان امروز که لجام گسیختگی فرهنگی به شدت سلامت و امنیت بسیاری از جوامع را به مخاطره انداخته است، نماز و توکل و امدادهای غیبی خداوندی می‌تواند ناجی افراد از سقوط در منجلاب گناهان شود. پژوهش حاضر به روش میدانی و تحلیلی با نمونه‌گیری تصادفی میان تمام دانش‌آموزان مقاطع دوره ابتدایی، متوسطه دوره اول و دوم استان اردبیل صورت گرفته است و با تمسک به قرآن کریم در صدد ارائه راهکارهای کاربردی مؤثر و قابل اجرا جهت جذب فرزندان به نماز است. والدین از میان مؤلفه‌های مختلف با ۴۶/۳ بالاترین آمار را در جذب فرزندان به نماز به خود اختصاص داده است. لذا نقش والدین با تمسک به قرآن در ارائه راه‌های ترغیب فرزندان به نماز و مسجد جهت حفظ و ارتقای هویت اسلامی و ملی و صیانت از خانواده و جامعه غیر قابل انکار است. **کلیدواژگان:** قرآن، آموزه‌های دینی، والدین، دانش‌آموزان، نماز.

* استادیار گروه الهیات(فقه و حقوق)، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

i.soleimani.129@gmail.com

** همکار طرح مبلغه اداره کل تبلیغات اسلامی اردبیل.

نویسنده مسئول: ایران سلیمانی

مقدمه

نماز عالی‌ترین وسیله ارتباط میان خالق و مخلوق است، وسیله‌ای که باعث تکامل انسان، که همان هدف از آفرینش اوست و عروج او به دنیای ملکوت خواهد بود. این رکن مهم اسلام، برترین جلوه تعبد و بندگی خلق در برابر خالق هستی است که سعادت دنیوی و اخروی او را تضمین می‌کند. تمام تلاش انبیا و ائمه معصوم از ابتدای آفرینش، احیای این فریضه مهم برای انسان‌ها بوده است، به طوری که حتی در سخت‌ترین شرایط نیز آن را به جا می‌آوردند.

توجه به نماز در قرآن و احادیث و روایات ما به حدی است که اساس و ستون دین معرفی شده است و بدون آن هیچ کدام از اعمال انسان پذیرفته نیست. آنچه مایه نگرانی در جامعه امروزی است این است که این واجب مهم به خاطر برخی مسائل به باد سهل‌انگاری و حتی به دست فراموشی سپرده می‌شود و آنچه وظیفه پدران و مادران در درجه اول و مربیان مدارس در درجه دوم و سپس عالمان دین در سطح جامعه است، به وجود آوردن انگیزه‌های درونی و ایجاد شوق و رغبت در میان نوجوانان و جوانان است تا با آگاهی‌بخشی آن‌ها نسبت به آثار فردی و اجتماعی نماز، آثار روحی و روانی آن در عرصه بهداشت روانی، فواید آن بر جسم انسان با حرکات و اعمال آن مثلاً در تخلیه انرژی‌های زاید بدن و در نهایت سعادت دنیوی و اخروی، راه انبیا و ائمه را در پیش بگیرند. نقش هر کدام از افراد ذکر شده در بالا برای ایجاد انگیزه و رغبت در نوجوانان و جوانان انکارناپذیر است تا عواملی را که باعث کم‌رنگ و یا فراموش شدن این فریضه پر فیض می‌گردد، از بین ببرند.

آنچه در این میان شایان توجه است اقامه نماز و برپاداشتن آن است که در جامعه ما رنگ باخته است، برپاداشتی عظیم در سطح کوچک خانواده و پس از آن در سطوح بزرگ‌تر محله، مدرسه و در نهایت تمام جامعه، توأم با آگاهی از آثار اقامه نماز در سطح جامعه، به ویژه نقش آن در خودکنترلی نوجوانان و جوانان که قطعاً ما را به داشتن جامعه‌ای پاک و سالم رهنمون خواهد شد. لذا در این پژوهش برای ارائه راهکارهای کاربردی بر آن شدیم که به مسائل ذیل بپردازیم:

- با چه شیوه‌هایی فرزندان را می‌توان به نماز دعوت کرد؟

- والدین در جذب فرزندان به نماز چه نقشی ایفا می کنند؟
- تأثیر دوستان و همسالان در جذب دانش آموزان به نماز تا چه میزان است؟
- تأثیر مطالعه در ارتباط با نماز و آثار و فواید آن و نگرش فرد در جذب به نماز چه میزان است؟

انسان خلیفه الهی است که لایق رسیدن به کمال است. ولی باید توجه داشت که همین انسان باید برای رسیدن به کمال انسانی مراقب نفس سرکش در وجود خود باشد و در سایه تقوا و خود کنترلی و بکارگیری توانائی های گوناگونی که خداوند در وجودش به ودیعت گذاشته، از عهده غرائز و نفسانیات خود برآید. این خود کنترلی با ذکر و یاد خدا و پناه بردن به اوست؛ با احساس نیاز به پروردگار؛ با احساس حقارت خود در مقابل عظمت الهی؛ با احساس زشتی های خود در مقابل جمال مطلق حق متعال است. اینها همه ناشی از ذکر است. انسانی که باتقوا مراقب خویش و متذکر است، به هیچ وجه منشأ شر و ظلم و فساد و طغیان و بدی به این و آن نمی شود. وقتی مشغول نماز می شود، واعظ درونی انسان که با نماز جان گرفته، او را از فحشا و منکر منع می کند و با تکرار و گذر زمان دل را خاضع و خاشع می کند. اهمیت نماز تا حدی است که هر روز چند بار باید تکرار شود. در حالی که سایر عبادات مانند روزه، که سالی یک بار؛ حج، که عمری یک بار واجب می شود.

اگر در جامعه اسلامی نماز، واقعی و خالص و بدون ریا خوانده شود، از دل انسان گرفته تا سطح جامعه و تا سطح حاکمیت بر جامعه امنیت پیدا می کند. در اهمیت نماز همین بس که نقش بسیار مؤثر در کاهش گناهان دارد، که دوری از گناه باطن انسان را شکوفا می کند. قرآن، انسان را مطابق فاعلیت الهی و تحت قوانین حاکمیت الهی پرورش می دهد. جهانشمولی و جامعیت قرآن برای تمهید جهان بینی جامع و کارآمد برای انسان، ضرورتاً نیازمند آن است که این کتاب دارای منشأ الهی، خطاناپذیر و دربرگیرنده محورهای اصلی نیازهای انسان باشد(قربانی، ۱۳۹۷: ۱۷۱). در آیات قرآن تأکید می شود که این کتاب الهی است که در آن امکان هیچ گونه خطا و اشتباهی نیست لذا با توجه به اصل هدایتگری قرآن در تمام ابعاد زندگی، ارائه راهکارهای متقن که لازمه سعادت و رستگاری بشری است قابل استناد است.

ترک نماز مقدمه بسیاری از گناهان از جمله روابط غیر سالم نوجوانان است به طوری که کم‌توجهی و بی‌توجهی به نماز مقدمه گناهان متعدد شده و ره‌آوردی جز تنزل انسان از مقام والایش به همراه ندارد. باید با گرایش به نماز خالص، زمینه گناه را از بین برده، مرزهای تقوا را در این زمینه‌ها مستحکم ساخت تا افزایش و جوشش علم شروع شود. حال با توجه به اینکه نوجوانان در آینده نزدیک علمداران خانواده خواهند شد. این تحقیق بر آن است تا روش‌های کاربردی و قابل اجرا در اشاعه فرهنگ نماز بین دانش‌آموزان استان اردبیل و ترغیب آنان بپردازد و علل کاهش انگیزه به اقامه نماز و تأثیر کم‌توجهی به نماز را ریشه‌یابی کند و راهکارهایی جهت این امر ارائه گردد تا بتوان جامعه را از این معضل بی‌توجهی و سبک شمردن نماز که مسلماً در بردارنده پیامدهای نادرستی در سطح جوامع اسلامی می‌باشد، نجات بخشد زیرا نماز، برترین چیزی است که می‌تواند همه افراد جامعه مسلمان را به تهذیب اخلاقی و تعالی روحی و معنوی برساند.

مبانی تحقیق

بعد از اصول دین، اولین و بزرگ‌ترین دستور الهی که ستون دین، معراج مومن، نور چشم پیامبر(ص)، سازنده‌ترین اعمال و جلوه شکوه دین، که بیانگر اوج بندگی انسان در پیشگاه خدا است، نماز است. نماز آنچنان مهم است که در قرآن ۴۶ بار با تعبیرات مختلف از اقامه آن سخن به میان آمده است.

نماز، سابقه بس طولانی دارد و قدیمی‌ترین عبادتی که در تمام دوران گذشته وجود داشته، همین نماز بوده است. سابقه نماز قبل از خلقت آدم بوده، گِلِ آدم هنوز سرشته نشده بود که فرشتگان در بهشت نماز می‌خواندند.

در شریعت همه پیامبران الهی(از آدم تا خاتم الانبیا علیهم السلام) دستور به نماز وجود داشته است که نماز و اقامه آن، از واجبات مهمی بوده که از طرف خداوند به آن توصیه شده است. با مطالعه در آیات قرآنی، منابع روایی و تاریخی، در آیین پیامبرانی چون شیث، ادریس، نوح، صالح، ابراهیم، اسماعیل، اسحاق، یعقوب، داوود، سلیمان، یونس، ایوب، خضر، زکریا، یحیی، شعیب، موسی، عیسی و حتی حضرت مریم نیز نماز با

کیفیت‌های متفاوت وجود داشته است(رک: مجلسی، ۱۳۶۳، ج ۱۱: ۲۶۳؛ تاریخ ادیان جهان، ج ۲: ۲۶۴). پس تمامی ۱۲۴ هزار پیامبران الهی با نماز مأنوس بوده و سفارش کننده به آن بوده‌اند. خداوند به همه آن‌ها وحی کرده که کارهای خیر را انجام دهند و نماز را بر پا دارند و زکات را بپردازند.

طبق فتاوی مراجع تقلید، قرائت صحیح نماز بر هر کس که توانایی داشته باشد واجب است(بنی‌هاشمی خمینی، ۱۳۸۵: ۶۰۹) و امروزه نیز با توجه به گسترش مراکز آموزشی و فراهم بودن امکان یادگیری برای همه، لازم است که به قرائت صحیح نیز توجه بیش‌تر شود. قرائت صحیح نماز توسط والدین که نقش الگویی برای فرزندان دارند و توسط امام جماعت با صدای بلند برای دانش‌آموزان و اختصاص دقایقی چند برای این مورد قبل از نماز نیز کارساز خواهد بود.

هر چیزی در هستی زمان و مکان خاص خود را دارد به طوری که اگر از زمان و مکان خود خارج شود چه بسا تباه و بی‌فایده خواهد بود. در دین اسلام نیز زمان خاصی برای هر کدام از نمازها قرار داده شده است که ادای آن در زمان خاص خود واجب است. این مسأله در قرآن بسیار مورد توجه قرار گرفته شده و حتی در کتاب‌های ائمه معصومین نیز بدان پرداخته شده است.

قرآن کریم دستور داده تا مسلمانان نماز را به بهترین و زیباترین شکلش، که جماعت است، بخوانند. حتی در قبل از اسلام، در ادیان گذشته نیز، نماز جماعت مورد تأکید خداوند بوده است. روایات اسلامی در پاداش و ارزش نماز جماعت فراوان است. به طوری که نماز جماعت با تأخیر را از نماز فرادای اول وقت بهتر دانسته‌اند. دلیل این همه توجه به نماز جماعت قطعاً به دلیل آثار و نتایج مثبت(آثار معنوی، اجتماعی، سیاسی، اخلاقی و تربیتی) آن برای افراد و جامعه می‌باشد. نماز جماعت، بهترین، بیش‌ترین، پاک‌ترین و کم‌خرج‌ترین اجتماعات دنیاست و نوعی دید و بازدید مجانی و آگاهی از مشکلات و نیازهای یکدیگر و زمینه ساز تعاون اجتماعی بین آحاد مسلمین است(قرائتی، ۱۳۷۴: ۲۱۲).

آمرزش و محو گناهان، نجات از دورویی و نفاق، دعای خیر فرشتگان برای نمازگزاران به جماعت، نزدیکی به خداوند، استجاب دعا، مایه رحمت الهی، خوش‌بینی مردم به

نمازگزاران، مونس در قبر، عبور از صراط، آزادی از آتش دوزخ، نجات از مراحل ترسناک قیامت از آثار معنوی نماز جماعت است که در احادیث و روایات به آن اشاره شده است و این امر لزوم توجه بیش‌تر به اقامه نماز جماعت بین تمام مردم مخصوصاً نوجوانان و جوانان چه در مساجد و چه در مدارس را آشکار می‌کند.

اقامه نماز، چیزی فراتر از گزاردن نماز است، یعنی فقط همین نیست که کسی خود به عمل نماز قیام کند؛ بلکه این نیز هست که در جهت و سمتی که نماز بدان فرا می‌خواند، به راه افتد و دیگران را نیز به راه اندازد. جو و فضای زندگی خود و دیگران را جوی نمازگزارانه، یعنی جوی خداجویانه و خداپرستانه بسازد و همه را در خط و جهت نماز به راه افکند(خامنه‌ای، ۱۳۸۷: ۱۵).

تربیت دینی در نوجوانی، توجه دادن او به نماز و عبادت، ایجاد رابطه انس بین او و خدا، نه تنها احساسات مذهبی او را اقناع می‌کند، بلکه تمایلات طبیعی و هواهای نفسانی او را هم مهار کرده و رفتار او را تحت کنترل در می‌آورد. و از همه آن‌ها مهم‌تر اینکه احساس رنج درونی، فشار عاطفی، نگرانی، ترس، آشفتگی، احساس گناه شدید را که از ویژگی‌های این دوره است، از بین می‌برد.

خودکنترلی مراقبتی درونی است که بر اساس آن وظایف محول شده، انجام و رفتارهای ناهنجار و غیرقانونی ترک می‌شود. در این دیدگاه خودکنترلی فرایندی است که بر اساس آن، افراد بدون اجبار و تهدید و تطمیع، به وظایف خود تعهد نشان می‌دهند و از بیش‌ترین توانشان در جهت پیشبرد اهداف سازمان استفاده می‌کنند(دریساوی و فقیهی، ۱۳۹۲: ۷۶). عوامل تأثیرگذار بر فرهنگ خودکنترلی با رویکرد اسلامی عبارت‌اند از ایمان و اعتقاد به خدا، اعتقاد به معاد، عبادات الهی، وجدان نسبت به انجام دادن کار با کیفیت. در قرآن کریم واژه صریحی دلالت بر خودکنترلی ندارد، اما آیاتی که در خصوص قلب و نفس تبیین شده‌اند، در سیاق خود بر این امر دلالت دارند. از منظر قرآن کریم برخی عوامل موجبات تقویت این خصیصه را در انسان فراهم آورده و دسته‌ای دیگر از بروز این صفت عالی در انسان ممانعت به عمل می‌آورند.

از مهم‌ترین عوامل تقویت خودکنترلی ایمان، توکل، نماز و روزه می‌باشد و از سوی دیگر پیروی از هوای نفس، غفلت از خود، زینت دنیا و وسوسه شیطان از مهم‌ترین موانع

این صفت به شمار می‌روند. نتیجه خودکنترلی در انسان موجب ایجاد و بروز صفات زیبایی چون صبر، هدایت، اخلاص و اطاعت است که سعادت دنیا و آخرت انسان را تضمین می‌کند (همان).

یکی از مهم‌ترین ثمرات خودکنترلی تقواست؛ آثار کنترل کردن یا عواقب کنترل نکردن نفس دامن‌گیر خود شخص است؛ بیشترین آیات حکایت‌گر خودکنترلی در قرآن کریم، مربوط به نفس و قلب است.

طبق فطرت خداجویی، احساسات و عقل با تکیه بر هدایت وحی و ارزش‌های توحیدی، استحکامی در شخصیت ایجاد می‌کند که ضامن سعادت و کمال کودک و نوجوان می‌گردد. اگر عقیده و فرهنگ نماز با عواطف و احساسات او پیوند یابد، موجب دوام عقیده در وجودش خواهد گردید و باعث ارتباط اساسی و بنیادین خواهد شد که دوستی و عشق به نماز را تقویت و ماندگار می‌کند. در این صورت نماز، ستون دین، پرچم عزت، کشتی نجات و چراغ هدایت او خواهد شد.

طهارت اهم امور برای عبادت است زیرا طهارت ظاهر، وسیله حصول طهارت باطن است، از این جهت مدح آن در آیات و اخبار وارد شده است (نراقی، ۱۳۸۹: ۸۲۳). خدای تعالی می‌فرماید:

﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ﴾ (توبه/۱۰۸)

«و خدا کسانی را که خواهان پاکی‌اند دوست می‌دارد»

قوانین اسلامی جنبه‌های معنوی و روحی انسان را در نظر گرفته و برای آسایش و تقویت آن، دستوراتی همچون عبادت و نماز را صادر کرده است. عمل به دستورات حیاتبخش اسلام، موجب آسایش و طهارت روح و باعث بهداشت و سلامت روان است؛ زیرا خداوند که آفریننده انسان است، می‌داند او از جهت جسم و روح، چه نیازمندی‌هایی دارد، و بر همان اساس، روش‌هایی را جهت کسب سلامت روح و آرامش روانش مشخص فرموده است.

اصل نماز توجه قلبی است و از نماز آن مقداری قبول می‌شود که در آن توجه قلبی باشد. شروع نماز با قلب و نیت است. نماز بدون حضور قلب ارزشی ندارد. در اصل یکی از شروط نماز همان حضور قلب است. با توجه به مطالعات و پژوهش‌های صورت گرفته در

منابع متعدد، عمده عواملی که منجر به عدم حضور قلب در نماز می‌شوند، عبارت‌اند از هرزگی قوه خیال، دنیاپرستی، پرت شدن حواس ظاهری، وسواس در قرائت، غفلت از عظمت پروردگار، عدم توجه به هدف نماز، سهل‌انگاری در ادای به موقع آن، بی‌توجهی به مقدمات نماز، غفلت از مرگ، ضعف قوای جسمانی و... (رک: قرائتی، ۱۳۷۴؛ امام خمینی، ۱۳۹۴؛ قرائتی، ۱۳۸۷؛ ملکی تبریزی، ۱۳۹۰؛ عزیزی تهرانی، ۱۳۸۵). توجه به موارد ذیل کمک شایانی در حضور قلب افراد خواهد داشت:

توبه و استغفار کردن قبل از نماز، اقامه نماز در اول وقت، اقامه نماز با خشوع و خضوع با یادآوری عظمت پروردگار، انتخاب مکان خلوت و بی سرو صدا و به دور از مناظر جالب توجه، حضور در نماز جماعت، توجه به معانی نماز و اذکار آن، رعایت مقدمات واجب و مستحبات آن و... (همان).

امروزه در روان‌شناسی این موضوع به اثبات رسیده که به واسطه تلقین به نفس، مریض بهبودی می‌یابد و یا بر عکس، فرد سالم مریض می‌شود. شخص نمازگزار، چندین مرتبه در نماز، خود را از جمله صالحان و در ردیف آنان می‌داند و خود را فروتن و خاکسار می‌سازد، از این رو به طور طبیعی در او اثر می‌گذارد و در ردیف بندگان صالح خدا در می‌آید. قرآن با نمونه‌هایی که آورده الگوی صالح بودن را برای مسلمانان ترسیم کرده است (هرمز و محمدی، ۱۳۹۰: ۱۱۰).

از مسائلی که در نماز نوجوانان نقش اساسی دارد؛ رفتار والدین است که با توجه به مثبت و یا منفی بودن رفتار آن‌ها به خصوص در مورد نماز می‌تواند نقش مخرب و یا سازنده داشته باشد. والدین در نمازخوانی و یا نماز نخواندن کودکان و نوجوانان نقش بسزایی دارند، به خصوص در دوران کودکی که تمام ارتباط آن‌ها با والدین به ویژه مادران است و نقش الگویی برای کودکان دارند. به همین دلیل است که امام باقر(ع) می‌فرماید: «هنگامی که فرزندان ما پنج ساله شدند دستور می‌دهیم نماز بخوانند، پس شما هم وقتی فرزندانتان به هفت سالگی رسیدند آن‌ها را به نماز دستور دهید» (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۱۲).

یکی از راه‌های اصلی تشویق دانش‌آموزان و جذب آن‌ها برای اقامه نماز جماعت، الگو بودن مدیران و معلمان است.

وضعیت اعتقادی دوستان و همسالان نیز در ترغیب دانش‌آموزان به نماز نقش عمده‌ای دارد. با توجه به سن دانش‌آموزان و تأثیرپذیری خیلی زیاد از همسالان، اولیای دانش‌آموزان باید مواظب باشند که این ارتباطات علاوه بر بعد ظاهری، بعد اعتقادی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. والدین باید سعی کنند با خانواده‌ها و افراد متدین ارتباط و رفت و آمد داشته باشند؛ چراکه چنین خانواده‌هایی فرزندان متدین و نمازخوانی دارند که می‌توانند بر افکار و اعمال کودک آنان اثر مثبت و سازنده بگذارند. معاشرت‌ها همانگونه که عامل مصونیت اخلاقی هستند، در مواردی عامل فساد و انحراف می‌گردند. اگر بتوانیم شرایطی فراهم سازیم که او را با دوستان و معاشران مذهبی و تربیت یافته همدم سازیم، خود بخشی مهم از این راه طولانی و عظیم تربیت مذهبی او را طی کرده‌ایم (قائمی، ۱۳۸۵: ۳۸).

پیشینه تحقیق

تحقیقات توصیفی تحلیلی در این زمینه صورت گرفته است که به چند نمونه از آن‌ها اشاره می‌شود:

فتح‌آبادی (۱۳۸۹)، در پژوهش خود با عنوان «چگونگی جذب جوانان به نماز و مسجد» موارد ضرورت جذب این گروه از جامعه را در توسعه و گسترش روزافزون جرایم، توسعه خطر انحراف و اعتیاد، توسعه تبلیغات دشمن در عرصه‌های جهانی برای فاسد کردن نسل جوان، وجود دوراهی و شک و تردید در زمینه مذهب، نیاز نسل جوان به پناهگاهی امن و مطمئن که در تنگناها و تصادمات روانی، عاطفی و حتی اجتماعی بیان کرده و عوامل اصلی جذب را در پنج دسته کلی زیر:

۱- عوامل انسانی، شامل خانواده و دوستان، امام جماعت، هیأت امناء، خادمین مساجد و نمازگزاران

۲- امکانات و فعالیت‌ها

۳- طرح و برنامه‌ها، از جمله ارتقای هویت دینی جوانان، پیوند مسجد با زندگی جوانان، ارائه الگوهای موفق نمازگزار به جوانان و...

۴- رسانه‌های جمعی از جمله رادیو و تلویزیون

۵- آموزش و پرورش، بررسی نموده است.

وحدانی(۱۳۸۹) در پژوهش «تأثیر ادبیات در جذب جوانان به نماز» یکی از مهم‌ترین کوتاهی‌ها در جذب جوانان به مسجد و نماز را، عدم استفاده از زبان تأثیرگذار هنر معرفی کرده است. جوان امروز را نیازمند تلنگر هنری دانسته که بسیاری از این تلنگرها و جلوه‌های شوق برانگیز نماز، در آیین ادبیات غنی فارسی موج می‌زند. و بیش‌تر آن برگرفته از آیات قرآن کریم و احادیث امامان بزرگوار ما است، که می‌تواند برانگیزاننده شوق وصال در دل‌های مشتاق و پریشان انسان‌ها، به خصوص جوانان باشد.

آقامحمدی و اسدی(۱۳۸۹) در تحقیق «میزان تأثیرپذیری فرزندان از والدین در گرایش به نماز»، هدف از پژوهش، بررسی میزان تأثیرپذیری فرزندان از والدین در گرایش به نماز بوده است که با بیش از ۹۵ درصد اطمینان گفته است که میزان تأثیر والدین در هدایت فرزندان دختر به نماز جماعت بیش‌تر از میزان تأثیر آنان در هدایت پسرانشان است.

بر اساس نتیجه این تحقیق والدین با رفتار و کردار خود، مدارس با ایجاد امکانات مناسب و جامعه نیز با تأمین نیازهای قشر جوان و رفع مشکلات آنان، در ارتباطی هماهنگ و تنگاتنگ با هم عمل کرده تا میل و رغبت جوان به پای‌بندی او به نماز و اصول اعتقادی بیش‌تر گردد.

شهابی(۱۳۸۹) در تحقیقش با عنوان «نقش نماز در زندگی فردی و اجتماعی» به بررسی تأثیرات نماز به عنوان یک رفتار بر ابعاد مختلف روح پرداخته است. در این تحقیق نیاز انسان برتر از خود را ستایش کردن است و ستایش پروردگار برای رفع و ارضاء آن است و همچنین نیاز به تقویت امید در جامعه و تقویت اراده و کاهش فشار روانی و استرس را نیز مورد بررسی قرار داده است.

وجه تمایز پژوهش ما با سایر پژوهش‌ها در این است که پژوهش‌های فوق در میان عوامل مختلف تأثیرگذار بر اقامه نماز، تنها به یک بعد مدرسه یا خانواده پرداخته‌اند، ولی پژوهش حاضر نقش عوامل متعدد والدین، نگرش فردی، دوستان را در جذب دانش آموزان به نماز بررسی کرده و با توجه به تأثیرگذاری هر کدام راهکارهایی کاربردی ارائه داده است.

اهداف پژوهش

هدف این طرح پژوهشی، ارائه راهکارهای کاربردی برای جذب فرزندان و دانش‌آموزان به نماز در مدارس استان اردبیل است. پس از بررسی علل و عوامل کاهش انگیزه نوجوانان و جوانان به نماز خواندن، در طول پژوهش، بیش از پیش به اهمیت نقش والدین در تعمیق باورهای دینی از جمله فریضه پرفیض نماز پی بردیم و تلاش نمودیم گام به گام هم با والدین که نقش بسیار مهمی در تحقق این امر دارند و هم با مدارس و مساجد همراه شویم تا شیوه‌هایی کاربردی برای جذب فرزندان به نماز را ارائه دهیم.

در این رابطه اهداف ویژه ذیل مورد نظر بوده است:

- ۱- تعیین میزان تأثیرپذیری نوجوانان از الگوهای خانواده، جامعه و مدرسه.
- ۲- تعیین گرایش غالب نوجوانان به نوع خاصی از باورهای دینی.
- ۳- تعیین تأثیر نوع مدرسه (دولتی و غیر دولتی) در گرایش نوجوانان به نماز خواندن.
- ۴- تعیین دیدگاه نوجوانان نسبت به کیفیت ارتباط با خدا با نماز خواندن.
- ۵- تعیین دیدگاه دانش‌آموزان نسبت به ثمرات مثبت فردی و اجتماعی نماز خواندن.

با توجه به اهداف تحقیق، فرضیه‌ها و سؤالات تحقیق به شکل زیر مطرح می‌گردد:

به صورت پرسش یا پرسش‌های ویژه:

- ۱- بین نماز خواندن والدین و گرایش فرزندان به نماز ارتباط معناداری وجود دارد.
 - ۲- نوجوانان در جذب به سوی نماز از هم‌سالان خود تأثیرپذیری بسیاری دارند.
 - ۳- بین نگرش فردی خود دانش‌آموزان با کسب معرفت‌های لازم در این مورد و جذب آن‌ها به نماز ارتباط معناداری وجود دارد.
 - ۴- حضور در مساجد و محافل معنوی و نوع رفتار امام جماعت در نماز خواندن جوانان تأثیرگذار است.
- خانواده، دوستان به عنوان متغیر مستقل (پیش‌بینی کننده)، نماز خواندن و نخواندن به عنوان متغیر وابسته مد نظر است. متغیر کنترل استان اردبیل است. متغیر تعدیل کننده، محل سکونت و متغیرهای فراهم نیز فراوان‌اند.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع تحلیلی توصیفی زمینه‌یابی است که به توصیف وضعیت میزان اهمیت اقامه نماز در بین دانش‌آموزان نوجوان و جوان استان اردبیل می‌پردازد و سپس به دنبال ارائه راهکارهای جذب دانش‌آموزان به نماز و پیشگیری از علل و عوامل ترک نماز، تحت تأثیر والدین، هم‌سالان می‌پردازد.

در روش نمونه‌گیری از کل جامعه آماری ۳۰۰ دانش‌آموز اعم از دختر و پسر از بین دانش‌آموزان مدارس استان اردبیل به عنوان نمونه انتخاب شدند به طور تصادفی، پرسشنامه‌ها را بین دانش‌آموزان دختر و پسر مدارس استان اردبیل در مقاطع ابتدایی، متوسطه دوره اول و متوسطه دوره دوم و در گروه‌های سنی مختلف که به سن تکلیف رسیده‌اند، توزیع و به عنوان جامعه آماری در نظر گرفتیم. به این ترتیب جمع‌آوری اطلاعات با توزیع پرسشنامه‌ها بین دانش‌آموزان آغاز گشت. در این رابطه داده‌ها را جمع‌آوری کرده و مورد ارزیابی و تجزیه و تحلیل قرار دادیم و در نهایت از محاسبات آماری با تعیین درصد پاسخ‌های داده شده و نمودار استفاده کردیم. بنابراین جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسشنامه با سؤالات به صورت چندگزینه‌ای که گزینه‌ها برای تمامی سؤالات مشترک بود انجام گرفت. گزینه‌های سؤالات به ترتیب زیر طراحی شد:

الف- خیلی زیاد ب- زیاد ج- متوسط د- کم
ه- خیلی کم

همچنین برای نتیجه‌گیری بهتر سؤالات از لحاظ کیفیت در چند دسته طبقه‌بندی شد:

دسته اول: نقش والدین در جذب فرزندان به نماز خواندن

دسته دوم: نقش هم‌سالان در جذب نوجوانان و جوانان به نماز خواندن

دسته سوم: نقش مسجد و عوامل آن در جذب فرزندان به نماز خواندن

دسته چهارم: تأثیر نگرش‌های فردی فرزندان در جذب آن‌ها به نماز خواندن

و دسته پنجم: سؤال از خود والدین بود.

از آنجایی که جمع‌آوری همه افراد جامعه در یک زمان مشخص به منظور پاسخگویی به سؤالاتی مربوط به علت پای‌بندی به نماز، داشتن آگاهی کافی از روش‌ها و شیوه‌های

مناسب جذب به نماز و پیامدهای عدم اهمیت به اقامه نماز و ترک آن در زندگی فردی و اجتماعی امکانپذیر نبود. همچنین برای ارائه راهکار باید بعضی از علل و عوامل مربوط به نماز خواندن فرزندانمان را بررسی می‌نمودیم و میزان تأثیر برخی عوامل را به دست می‌آوردیم. از جمله:

۱- میزان ارتباط بین نماز خواندن والدین و تأثیر آن بر گرایش فرزندان به نماز

۲- تأثیر وضعیت اقتصادی خانواده در نماز خواندن نوجوانان و جوانان

۳- رابطه بین برنامه‌های مدرسه دانش‌آموزان در چگونگی برگزاری نماز و اشتیاق آنان به نماز خواندن

با توجه به هدف پژوهش که پیش‌تر بیان شد، مناسب‌ترین روش جهت جمع‌آوری اطلاعات تحقیق، پرسشنامه بوده که در کنار روش تحقیق کتابخانه‌ای، استنادی و مصاحبه با والدین و دانش‌آموزان برای تحقق اهداف مؤثر بود. بنابراین سعی شد که از گروه‌های کوچک و در زمان‌های مختلف پرسش به عمل آید؛ بدین صورت که برای نمونه‌گیری از روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شده است؛ استان اردبیل دارای سه منطقه می‌باشد، لذا ابتدا به سه منطقه شمال، مرکز، جنوب تقسیم گردیده و سپس از هر قسمت دو منطقه انتخاب شد که شش منطقه به دست می‌آید و بعد از هر منطقه، سه شهر و از هر شهر سه مدرسه دولتی، غیر دولتی مورد بررسی قرار گرفت. البته به دلیل مشکلات عدیده برای جمع‌آوری داده‌ها در مدارس استان در روش نمونه‌گیری از روش تصادفی سیستماتیک استفاده گردید.

ابزارهای پژوهش

برای نیل به اهداف بیان شده، در پژوهش حاضر ضمن استفاده از روش کتابخانه‌ای و استنادی، از اطلاعات سایت‌های مختلف اینترنت هم استفاده شده است. مصاحبه‌های انجام یافته مکمل خوبی در این زمینه بود، در نهایت برای رسیدن به نظر مطلوب و علمی به جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه استاندارد پرداخت گردید، که اعتبار روایی و تفسیری آن‌ها مورد تایید قرار گرفت. در این راستا از نرم‌افزارهای کمکی مانند excel , spss نیز استفاده شده است. در ادامه با آنالیز واریانس سطوح مختلف، برای

بدست آوردن سطوح معنی دار بین مؤلفه‌ها، از مقایسه میانگین دو مؤلفه ای به روش دانکن استفاده شده است.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی: از ۳۰۰ نفر پاسخگو تعداد ۲۰۶ نفر (۶۸.۷ درصد) از مدارس دولتی و ۹۴ نفر (۳۱.۳ درصد) از مدارس غیر دولتی بوده‌اند. از ۳۰۰ نفر پاسخگو تعداد ۱۲۵ نفر (۴۱.۷ درصد) مرد و تعداد ۱۷۵ نفر (۵۸.۳ درصد) زن بوده‌اند. از ۳۰۰ نفر پاسخگو تعداد ۵۴ نفر (۱۸ درصد) از مقطع ابتدایی تعداد ۱۴۹ نفر (۴۹.۷ درصد) از مقطع راهنمایی و تعداد ۹۷ نفر (۳۲.۳ درصد) از مقطع دبیرستان بوده‌اند. از ۳۰۰ نفر پاسخگو تعداد ۶۲ نفر (۲۰.۷ درصد) ساکن روستا، تعداد ۱۴۷ نفر (۴۹ درصد) ساکن شهر و تعداد ۹۱ نفر (۳۰.۳ درصد) از ساکنان شهرستان بوده‌اند. از ۳۰۰ نفر پاسخگو به شاخص الگوپذیری، تعداد ۱۱ نفر (۳.۷ درصد) گزینه خیلی کم، تعداد ۳۵ نفر (۱۱.۷ درصد) گزینه کم، تعداد ۴۸ نفر (۱۶ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۷۵ نفر (۲۵ درصد) گزینه خوب و تعداد ۱۳۱ نفر (۴۳.۷ درصد) گزینه خیلی خوب را انتخاب کرده بودند.

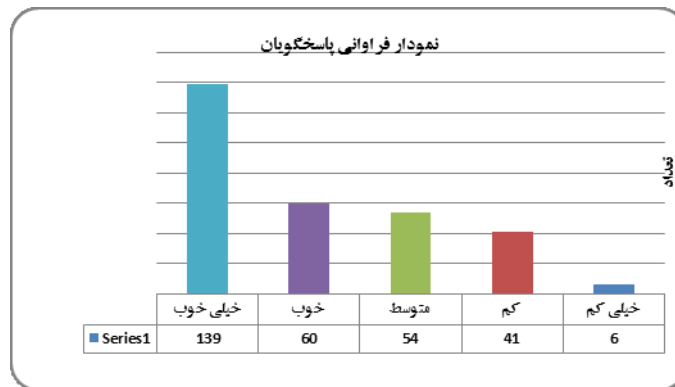
یافته‌های استنباطی

فرضیه اول: بین نماز خواندن والدین و گرایش فرزندانشان به نماز ارتباط معناداری وجود دارد.

جدول ۱: نقش والدین در جذب دانش آموزان به نماز

	تعداد	درصد
خیلی کم	6	2.0
کم	41	13.7
متوسط	54	18.0
خوب	60	20.0
خیلی خوب	139	46.3
جمع	300	100.0

جدول فوق نشان می‌دهد که از ۳۰۰ نفر پاسخگو به شاخص نقش والدین، تعداد ۶ نفر (۲ درصد) گزینه خیلی کم، تعداد ۴۱ نفر (۱۳.۷ درصد) گزینه کم، تعداد ۵۴ نفر (۱۸ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۶۰ نفر (۲۰ درصد) گزینه خوب و تعداد ۱۳۹ نفر (۴۶.۳ درصد) گزینه خیلی خوب را انتخاب کرده بودند.



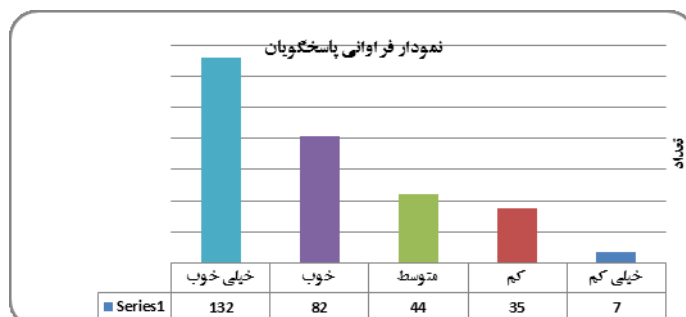
نمودار ۱: فراوانی نقش والدین در جذب دانش آموزان به نماز

فرضیه دوم: بین نگرش فردی خود دانش آموزان با کسب معرفت‌های لازم در این مورد و جذب آن‌ها به نماز ارتباط معناداری وجود دارد.

جدول ۲: نگرش فردی در جذب دانش آموزان به نماز

	تعداد	درصد
خیلی کم	7	2.3
کم	35	11.7
متوسط	44	14.7
خوب	82	27.3
خیلی خوب	132	44.0
جمع	300	100.0

جدول فوق نشان می‌دهد که از ۳۰۰ نفر پاسخگو به شاخص نگرش فردی، تعداد ۷ نفر (۲.۳ درصد) گزینه خیلی کم، تعداد ۳۵ نفر (۱۱.۷ درصد) گزینه کم، تعداد ۴۴ نفر (۱۴.۷ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۸۲ نفر (۲۷.۳ درصد) گزینه خوب و تعداد ۱۳۲ نفر (۴۴ درصد) گزینه خیلی خوب را انتخاب کرده بودند.



نمودار ۲: فراوانی نقش نگرش فردی در جذب دانش آموزان به نماز

جدول ۳: شاخص‌های آماری جنسیت با الگوهای رفتاری دانش آموزان

	جنسیت	تعداد	میانگین
الگوپذیری	مرد	125	3.54
	زن	175	4.21
نقش والدین	مرد	125	3.50
	زن	175	4.26
نقش دوستان	مرد	125	3.40
	زن	175	4.14
نگرش فردی	مرد	125	3.62
	زن	175	4.25
نماز جماعت	مرد	125	3.46
	زن	175	4.24

با توجه به جدول فوق درمی‌یابیم که دختران در تمام شاخص‌ها سطح بالاتری را به خود اختصاص داده‌اند، به طور کلی می‌توان به این نتیجه رسید که تأثیرپذیری دانش‌آموزان دختر نسبت به دانش‌آموزان پسر از الگوهای رفتاری تمایل به نماز بیشتر است.

جدول ۴: مقایسه میانگین های جنسیت های مختلف با شاخص های رفتاری

شاخص های رفتاری	سطح معنی داری
الگوپذیری	.000
نقش والدین	.000
نقش دوستان	.000
نگرش فردی	.000
نماز جماعت	.000

جدول فوق نشان می دهد که بین جنسیت های مختلف و شاخص های رفتاری تفاوت معناداری در سطح یک درصد وجود دارد؛ بدین معنی که با اطمینان بیش تر از ۹۹ درصد می توان ادعا کرد که واکنش دانش آموزان دختر و پسر در مقابل الگوهای مختلف رفتاری متفاوت می باشد.

جدول ۵: آنالیز واریانس سطوح مختلف تحصیلی دانش آموزان با الگوهای رفتاری

	سطح معنی داری
الگوپذیری	.213
نقش والدین	.382
نقش دوستان	.142
نگرش فردی	.152
نماز جماعت	.113

جدول فوق نشان می دهد که بین دانش آموزان مقاطع مختلف تحصیلی نسبت به الگوهای رفتاری تفاوت معناداری وجود ندارد این بیانگر رفتار پرورشی یکسان آموزش و پرورش در تمامی مقاطع تحصیلی دارد.

جدول ۶: آنالیز واریانس سطوح مختلف تحصیلات والدین دانش آموزان با الگوهای رفتاری

	سطح معنی داری
الگوپذیری	.996
نقش والدین	.989
نقش دوستان	1.000

نگرش فردی	1.000
نماز جماعت	.999

آنالیز واریانس سطوح مختلف تحصیلات والدین دانش‌آموزان با الگوهای رفتاری نشان می‌دهد که سطح تحصیلات والدین تفاوت معناداری بر روی الگوهای رفتاری مورد بررسی در دانش‌آموزان نداشته است و این نتیجه بیانگر آن است که الگوهای رفتاری مورد بحث ریشه در اعتقادات خانواده‌ها دارد.

بحث و نتیجه گیری

آنچه وظیفه پدران و مادران در درجه اول و مربیان مدارس در درجه دوم و سپس عالمان دین در سطح جامعه است بوجود آوردن انگیزه‌های درونی و ایجاد شوق و رغبت در میان نوجوانان و جوانان است تا با آگاهی‌بخشی آن‌ها نسبت به آثار فردی و اجتماعی نماز، آثار روحی و روانی آن در عرصه بهداشت روانی، فواید آن بر جسم انسان با حرکات و اعمال آن مثلاً در تخلیه انرژی‌های زاید بدن و در نهایت سعادت دنیوی و اخروی، راه انبیا و ائمه را در پیش بگیرند. نقش هرکدام از افراد ذکر شده در بالا برای ایجاد انگیزه و رغبت در نوجوانان و جوانان انکارناپذیر است تا عواملی را که باعث کم‌رنگ شدن و یا فراموشی این فریضه پر فیض می‌گردد، از بین ببرند.

آگاهی، شرط لازم برای تربیت فرزند است. باید پذیرفت فرزند ما، یک انسان است که پیچیدگی‌های فراوانی در روح او وجود دارد. بدون آگاهی از اصول و روش‌های تربیت فرزند، دلسوزترین افراد نسبت به فرزند، یعنی پدر و مادر، خطرناک‌ترین ضربه‌ها را به او خواهند زد. امروزه به هیچ وجه نمی‌توان با روشی که بر اساس مبانی مادی تعریف شده در کتاب‌های روان‌شناسی یا علوم تربیتی غرب یا الهام گرفته از غرب، فرزند را پرورش داد که به اهداف دینی برسد. این روان‌شناسی و علوم تربیتی، برای دینی تربیت کردن فرزند ما به وجود نیامده است. کسانی هم که این علوم را تولید کرده و آن را تبلیغ می‌کنند، ادعا ندارند با عمل کردن به روش‌های موجود در این علوم، می‌توان تربیت دینی را در پیش گرفت. بسیاری از مفاهیم و اهداف تربیت دینی، در این روان‌شناسی تعریف نشده است.

جامعه امروز دائم در حال مشاهده ورود رقبای جدید در عرصه تربیت هست. فناوری، به سرعت هرچه تمام‌تر، در حال وارد کردن ابزارهای جدید به زندگی است که هر کدام از آن‌ها به تنهایی مشکلات و خطرهای بسیاری را در مسیر تربیت ایجاد می‌کنند. هر اندازه عوامل منفی تأثیرگذار بر تربیت فرزندان بیش‌تر می‌شود، نیاز به وقت گذاشتن برای آن‌ها هم بیش‌تر می‌شود؛ مقصود از وقت گذاشتن برای تربیت فرزندان، تنها وقتی نیست که به صورت مستقیم به فرزند، اختصاص می‌یابد؛ بلکه صرف وقت برای مطالعه کتاب‌های مفید هم بخشی از این وقت است.

نداشتن انگیزه لازم تربیتی در والدین به دلیل اعتماد کاذب به وضعیت موجود فرزندان است. اگر آن‌ها باور کنند که پرداختن به امور تربیتی، می‌تواند فرزند آنان را در مسیر انحرافاتی نظیر اعتیاد و فساد، قرار دهد، انگیزه کافی برای پرداختن به مسائل تربیتی را پیدا می‌کنند.

شیوه (سبک) زندگی، یکی از اصلی‌ترین عوامل تأثیرگذار بر تربیت است. جامعه در دهه‌های اخیر، شاهد تغییرات پی‌درپی و سریع شیوه زندگی بوده است؛ اما روش تربیت متناسب با تغییر سبک زندگی، تغییر نیافته است. عمده تغییراتی که در سبک زندگی اتفاق افتاده است در شیوه ساختمان‌سازی و رواج زندگی آپارتمانی است. در گذشته‌های نه چندان دور، خانه‌ها به گونه‌ای بود که خود به خود، برخی از مسائل تربیتی در آن‌ها رعایت می‌شد.

اشتغال مادران و کاهش تعداد فرزندان و اغلب فاصله سنی زیاد بین فرزندان، افزایش نیازهای کاذب، در زندگی‌ها که عدم پاسخگویی به آن‌ها، هیچ اتفاقی را در زندگی تولید نمی‌کند، از مواردی هستند که منجر به تغییر سبک زندگی شده‌اند.

توجه به ویژگی‌های گزاره‌های تصویری در امر تربیت فرزندان بسیار مهم است. گزاره‌های تصویری اولین گزاره‌های تأثیرگذار هستند، گزاره‌های تصویری منفی و مثبت در تأثیرگذاری متفاوت‌اند؛ چون گزاره‌های منفی در اولین برخورد، اثر خود را می‌گذارند، ولی گزاره‌های مثبت برای تأثیر به تکرار و زمان بیش‌تری دارند. گزاره‌های تربیتی در انتقال مفهوم ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها نیز متفاوت‌اند (عباسی ولدی، ۱۳۹۶: ۲۱-۵۷).

هنگامی که از نهادینه شدن تربیت صحیح سخن به میان می‌آید، منظور این است که کودکان به عنوان نسل فردا باید مسیر زندگی و اهداف خود را در بستر نظام اعتقادی جامعه مشخص کنند. نباید فرزندان خود را بر روش‌های گذشته تربیت کرد؛ زیرا آن‌ها برای زمان دیگری خلق شده‌اند. البته معنای چنین توصیه‌ای آن نیست که اخلاق و آداب مثبت نسل خویش را به کلی فراموش کرده و هیچ کدام از آن‌ها به فرزندان منتقل نشود؛ بلکه معنایش آن است که آنان را وادار نکنید که دقیقاً و به صورت مو به مو، رفتار و کردارشان را مشابه رفتار و کردار شما قرار دهند.

انتقال مفاهیم به نسل جدید به روش‌های جدید و همخوان با زمان نیاز دارد و در صورت بد عمل کردن و تاکید بر روش‌های سنتی در آموزش، ارزش‌ها به سادگی مورد بی‌توجهی نسل جدید قرار می‌گیرد و تمام تلاش بی‌ثمر می‌شود. اکتفا کردن به صرف آموزش مسائل دینی و زنگ درس دینی برای ساختن نسلی معتقد به اصول اسلامی نیز کافی نیست، این اعتقادات و باورها باید در لحظه لحظه حضور بچه‌ها در مدرسه در کنار درس‌ها به آن‌ها آموخته شود، تا این ارزش‌ها در وجود آن‌ها نهادینه شود.

یکی از راهکارهای بسیار مهمی که می‌توان برای تربیت دینی به کار بست و از فایده آن جهت جذب فرزندان به نماز بهره‌مند شد، توجه به هوش معنوی فرزندان و تقویت این هوش از کودکی هست. کتاب‌های مختلفی در این زمینه برای استفاده والدین نوشته شده که از همان ابتدای تصمیم به فرزندآوری می‌تواند راهنمای والدین آگاه و مسئولیت‌پذیر باشد و آن‌ها را در طول مسیر بارداری تا تولد و پس از تولد فرزندشان همراهی کند. تأمل در زندگی افرادی که والدینشان با آگاهی و رعایت دستورات اسلام اقدام به فرزندآوری نموده‌اند، ثابت می‌کند که ثمره زندگی چنین والدینی، انسان‌های شایسته و والامقامی است که نامشان در تاریخ ثبت شده و الگویی برای هم‌نوعانشان شده‌اند.

هوش معنوی در بردارنده نوعی رفتار سازگاری و حل مسأله است که بالاترین سطوح رشد را در حیطة‌های مختلف شناختی، اخلاقی، هیجانی شامل می‌شود و فرد را در جهت هماهنگی با پدیده‌های اطرافش و دستیابی به یکپارچگی درونی و بیرونی یاری می‌کند. همچنین اساس اعتقادات، ارزش‌ها، اعمال و ساختار زندگی است. می‌توان گفت برای

رشد هماهنگ و همساز فطرت انسان‌ها، تقویت، ایجاد، شناخت و باور به معارف دینی و التزام عملی به احکام و دستورات دینی، مطرح شده که هدف تربیت دینی است، پرورش هوش معنوی بسیار می‌تواند کمک کند. هوش معنوی قادر است مهارت‌های مورد نیاز در تربیت دینی افراد را ارتقا دهد، و زمینه‌ای ایجاد کند که افراد در زندگی خود، حس عمیقی برای دین داری، معناداری، نوع دوستی و دلسوزی دریابند و بتوانند در سایه دین و معنویت به سطوح بالای هوشیاری، خودآگاهی و تعادل فکری دست یابند. راهبردهای عملی برای پرورش هوش معنوی در راستای تربیت دینی کودکان عبارت است از:

احساس تعهد در جهت پرورش هوش معنوی، تلاش برای ایجاد الگوهای نمونه یا یک مثال معنوی قوی، شناخت باورها و عقاید دینی ضمن سهیم کردن آن‌ها با دیگران، بهره‌گیری خوب از لحظات آموختن، داشتن توقع رفتارهای دینی، نشان دادن واکنش نسبت به آثار رفتارهای آنان، تقویت کردن و پاداش دادن به رفتارهای دینی کودک، اولویت‌بندی کردن هر روز اصول دینی (رقیب و نجفی، ۱۳۸۰).

تعمیق و تثبیت باورهای دینی در خانواده یکی از مهم‌ترین مسائل جهت جذب فرزندان به نماز می‌تواند باشد؛ که با تحکیم پیشینه ایمان و اعتقاد در فرزندان، آن‌ها فردی باثبات و با شخصیت دینی به بار خواهند آمد. راهکارهایی که در این زمینه می‌تواند مورد دقت و استفاده والدین قرار گیرد، عبارت است از:

- عمل کردن به ارزش‌های دینی

- اعتقاد به اصول توحید، معاد، نبوت و امامت

- دینداری عمیق والدین

- عدم سخت‌گیری در شیوه تربیت دینی

- خواندن دعا

والدین برای تربیت دینی مناسب لازم است که از زبان دل کمک گرفته و با «محبت» که زمینه‌ساز تربیت دینی - اخلاقی است وارد میدان شوند. برای اینکه توجه فرزند به سوی والدین و سخنانشان جلب شود، نخست باید ارزش‌ها و نکات مثبت او را با احترام بازگو کنند (رحیمی، ۱۳۸۲: ۱۸۹).

والدین باید جایگاه و ویژگی‌های خاص فرزندشان را برای او تعیین کنند تا با انگیزه و شتاب بیش‌تری در مسیر شکوفایی استعدادها و توانمندی‌هایش گام بردارد. والدین باید از بهترین شیوه‌های تحریک عواطف، تشویق، تهدید، تلقین، معرفی الگو، بیان غیر مستقیم کمک بگیرند.

والدین باید در محیط‌های ناسالم تغییر و تحول ایجاد کنند.

والدین باید از فرد مطلع و خوش برخورد کمک بگیرند.

توجه به استفاده از اصل جایگزینی (یعنی اگر جوان را از کاری منع کردند، در مقابل آن به او کاری جذاب معرفی کنند)، هزینه کردن، تعلیم واجبات و فرائض دینی به نوجوانان، اهمیت رعایت لقمه حلال در خانواده، برگزاری دوره‌های کاربردی برای والدین جهت آموزش جذب صحیح فرزندان به نماز از راهکارهای دیگر در این زمینه است (اکبری، ۱۳۹۲: ۶۳).

باید در نظر داشت که یکی از روش‌های عمومی و تأثیرگذار بر نماز خواندن نوجوانان و جوانان، برقراری ارتباط با دوستان آنها می‌باشد، که والدین و مسئولین مدرسه باید بر این امر نظارت داشته باشند؛ چون دوستی با افراد مؤمن و سالم که به طور کامل به اصول و عقایدشان پای‌بند هستند، باعث ایجاد انگیزه‌ای مناسب برای ترک گناه و نماز خواندن برای شخص می‌باشد.

با توجه به تاریخ گذشتگان در مورد دوستی با افراد ناشایست و عواقب این دوستی‌ها، می‌توان از عملکرد آنان الگو گرفته و گاهی نیز باید عبرت گرفت و تلاش کرد تا رفتار و کردار اشتباه آنان در زندگی تکرار نشود. بنابراین پدران و مادران مسئول و آگاه نمی‌توانند به دوستان و رفقای فرزندان بی‌تفاوت باشند و در این باره نظارتی نداشته باشند. خانواده‌های مشکل‌دار، ارتباط‌های فامیلی نادرست، محیط‌های نامناسب از مهم‌ترین علل گرایش به دوستان ناشایست است (همان: ۲۵).

کاربرد شیوه‌های جذاب و نو می‌تواند علاقه‌مندی کودکان و نوجوانان را به نماز افزایش دهد، از جمله شیوه‌ها و برنامه‌هایی را که می‌توان برای جذب دانش‌آموزان به نماز به کار گرفت، عبارت‌اند از تبلیغ و دعوت، علنی کردن مراسم، آرایش ظاهر، تشکیل گروه، مسامحت و تغافل (قائمی، ۱۳۷۶: ۳۹-۴۶).

برای تثبیت و تنفیذ روحیات و باورهای به دست آمده در کودک و نوجوان نیز انجام و به کار بستن یک سری امور تأثیرگذار است که به عنوان نمونه می‌توان به این موارد اشاره کرد: استفاده از لذات کافی، ذکر داستان‌ها، دادن جوایز، استفاده از هنر، بهره‌گیری از برنامه‌های متنوع.

مربیان دینی نیز به فراخور جایگاه خود و با توجه به تأثیرگذاری‌شان بر فرزندان بایستی دارای ویژگی‌های زیر باشند تا بتوانند در عرصه تربیت دینی موفق باشند.

۱. آگاهی و اطلاع از اصول و فروع مذهب، شرایط زمان، نوع پرسش‌ها و مشکلات نسل نو به تناسب سن آن‌ها.

۲. ایمان و باور: ایمان مرتبی باید واقعی، راستین، و به دور از هرگونه تصنع و فریب باشد.

۳. جنبه الگویی و عمل: در سنین کودکی و نوجوانی، و بالاتر نقش الگوها به مراتب سازنده‌تر از نقش آموزش کلامی است. والدین و مربیان دینی به عنوان الگوی صداقت، عدالت، انصاف، وفای به عهد، خیرخواهی، صراحت، عیان‌گویی، وقار، متانت و ... نقش بسزائی در جذب افراد خواهد داشت (همان: ۷۸).

باید توجه داشت که شرکت در نماز جماعت نقش مهمی در جذب دانش‌آموزان به نماز دارد. راهکارهایی که مدارس می‌توانند جهت جذب دانش‌آموزان به نماز جماعت به کار گیرند:

- تشویق کلامی و مادی فرزندان
- ارائه الگوهای مناسب
- ایجاد انس معنوی با فرزندان
- ایجاد محیط و جو مناسب برای اقامه نماز شامل مکان نماز، زمان نماز، ناظمین خوش اخلاق و بادب و اهل نماز، امام جماعت خوش‌برخورد، بادب، تمیز، زیبا، جذّاب و باعاطفه، وضوخانه و دستشوئی‌های تمیز و با تعداد مناسب
- پرهیز از تحقیر و تنبیه دانش‌آموزان تارک نماز
- برجسته ساختن نکات مثبت دانش‌آموزان، برقراری ارتباط با والدین
- ارزش و احترام به افراد نمازگزار

- استفاده از هنر در دعوت به نماز

- ادغام نماز ظهر و عصر و تسریع در اقامه نماز

- برگزاری مراسم دینی به مناسبت‌های مختلف.

یکی از مهم‌ترین راهکارها برای تغییر نگرش‌های غلط فردی جهت جذب به نماز، رفع شبهات رایج در زمینه نماز می‌باشد. والدین و مربیان پرورشی باید با طرح موضوع و پاسخگویی به شبهات رایج بتوانند به طور صحیح آگاهی‌های لازم را جهت داشتن نگرش صحیح به نوجوان و جوان ارائه کرده و آنان را در مسیر درست تربیت و هدایت نمایند. به نظر می‌رسد والدین در خانواده و معلمان در مدارس و روحانیان در مساجد و محافل دینی، فرهنگی و مذهبی و رسانه‌ها جهت انتقال صحیح فرهنگ دینی، نقش بسیار بالایی برای اعمال کارکرد خود در تغییر نگرش فرزندانمان می‌توانند داشته باشند. دانش‌آموزان هم باید از طریق مطالعه و تحقیق و تمرین کردن برای نمازگزار بودن، راه‌ها و روش‌های کسب نگرش صحیح نسبت به نمازگزار واقعی بودن را کسب کند.

پیشنهادهات

با توجه به اهمیت نماز، تلاش‌های فرهنگی و هنری و برنامه‌ریزی‌های آموزشی و غیره، همه باید به‌گونه‌ای طراحی و اجرا شود که نماز، با کیفیت مطلوب، روزبه‌روز در میان مردم به ویژه نوجوانان رونق گیرد و همه به راستی از این چشمه پاکی و روشنی بهره‌مند گردند. بی‌شک دستگاه‌های متعدد امور فرهنگی و آموزشی، و صدا و سیما و دست‌اندرکاران اداره مساجد، بیش از دیگران باید احساس مسئولیت کنند.

۱- پیشنهاد می‌شود والدین قبل از هر اقدام و برخورد غیر منطقی به سبک زندگی اسلامی، تربیت دینی و تعمیق باورهای دینی اهمیت داده و از هر تلاش و مطالعه‌ای در این زمینه بهره‌مند شوند. سپس با توجه به ضرورت اقامه نماز و تأثیر آن در تمام ابعاد زندگی، والدین اول خودشان در مورد این فریضه مهم الهی، مطالعه و تحقیق لازم را انجام داده و سپس معارف مربوط به نماز را به عنوان مربی و راهنمای شایسته به فرزندان خود انتقال دهند.

۲- برای اینکه والدین، معلمان، مبلغان و رسانه‌ها بتوانند مخاطبان خود را به فریضه نماز جذب کنند، برای خود و مخاطبشان، یک سیر مطالعاتی منسجم و مستمر داشته باشند. به عنوان مثال می‌توانند علاوه بر کتاب‌های موجود در این حوزه، از نرم‌افزارهای مختلف که در مرکز تخصصی نماز(قم) تهیه شده استفاده نمایند.

کتابنامه

قرآن کریم.

نهج البلاغه.

بنی‌هاشمی خمینی، سید محمدحسن. ۱۳۸۵ش، **توضیح المسائل مراجع**، جلد ۱، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

حرّ عاملی، محمد بن حسن. ۱۴۰۹ق، **وسائل الشیعة**، قم: مؤسسه آل بیت.

خامنه‌ای، سیدعلی. ۱۳۸۷ش، **از ژرفای نماز**، چاپ ۲۷، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

خمینی، روح‌الله. ۱۳۹۴ش، **سر الصلاة**، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).

رحیمی، عباس. ۱۳۸۲ش، **زندگی موفق**، تهران: نشر جمال.

عباسی ولدی، محسن. ۱۳۹۶ش، **جوجه‌های رنگی و بچه‌های فرنگی**، قم: انتشارات آیین فطرت.

عزیزی تهرانی، علی اصغر. ۱۳۸۵ش، **حضور قلب در نماز**، قم: انتشارات بوستان کتاب.

قائمی، علی. ۱۳۸۵ش، **هدایت نوجوانان به سوی نماز**، چاپ نهم، تهران: ستاد اقامه نماز.

قائمی، علی. ۱۳۷۶ش، **چگونگی تقویت و تثبیت نگرش و رفتارهای دینی در دانش آموزان**، تهران: چاپ ملک.

قرائتی، محسن. ۱۳۷۴ش، **پرتوی از اسرار نماز**، تهران: ستاد اقامه نماز.

قرائتی، محسن. ۱۳۸۷ش، **راز نماز برای جوانان**، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.

مجلسی، محمد باقر. ۱۳۶۳ش، **بحار الأنوار**، ترجمه ابوالحسن موسی همدانی، تهران: دارالکتب الاسلامیه.

ملکی تبریزی، جواد آقا. ۱۳۹۰ش، **اسرار الصلوة**، مترجم: محمودی گلپایگانی، تهران: انتشارات مستجار.

نراقی، ملا احمد. ۱۳۸۹ش، **معراج السعادة**، قم: انتشارات بهار دل‌ها.

هرمز، حسن، محمدی، محمود. ۱۳۹۰ش، **درسنامه گلبرگ احکام**، قم: انتشارات پاد اندیشه.

مقالات و پایان‌نامه‌ها

دریساوی، سمیه. ۱۳۹۱ش، «**خودکنترلی از دیدگاه قرآن کریم**»، به راهنمایی سعیده غروی، وزارت علوم تحقیقات و فناوری، دانشگاه قم - دانشکده الهیات و معارف اسلامی.

قربانی، قدرت‌الله. ۱۳۹۸ش، «**قرآن و پرسش‌های بنیادی انسان**»، فصلنامه مطالعات قرآنی، سال دهم، شماره ۴۰، صص ۱۶۳-۱۸۹.

Bibliography

The Holy Qur'an.

Nahjul-balagha.

Bani Hashem Khomeini, S.M.H., (2006). Explanation of issues References, Vol. 1, Islamic Publications Office, Qom, Iran.

Horre-Ameli, Muhammad-ibn-Hassan, (1989). Vasaelo-Shia, Al Beit Institute, Qom, Iran.

Khamenei, S.A., (2008). From the depths of prayer, Edition 27, Islamic Culture Publishing Office, Tehran, Iran.

Khomeini, R., (2015). The Secret of Prayer, Imam Khomeini Publishing House, Tehran, Iran.

Darisavi, S. (2012). Self-control from the perspective of the Holy Quran, PhD dissertation, Qom University, Qom, Iran.

Rahimi, A., (2003). Successful life, Jamal Publication, Tehran, Iran.

Abbasi Valadi, M., (2017). Colored chickens and western kids, Publications of the religion of nature, Qom, Iran.

Azizi Tehrani, A. A., (2006). The presence of the heart in prayer, Book Garden Publications, Qom, Iran.

Ghaemi, A., (1997). How to strengthen and establish religious attitudes and behaviors in students, Malek Publications, Tehran, Iran.

Ghaemi, A., (2006). Guiding teenagers to prayer, Ninth edition, Prayer headquarters, Tehran, Iran.

Qaraati, M., (1995). A ray of prayer secrets, Prayer headquarters, Tehran, Iran.

Qaraati, M., (2008). The secret of prayer for young people, Cultural Center Lessons from the Quran, Tehran, Iran.

Ghorbani, G., (2019). The Qur'an and the fundamental questions of man, Quarterly Journal of Quranic Studies, Vol. 10, No. 40, pp. 163-189.

Majlisi, M. B. (1982). Biharul-Anwar [Oceans of Light].

Maleki Tabrizi, H. M. J., (2011). Asrar-u-Salat, translated by Rida Rajabzadeh, 7th ed., Payam Azadi Publications, Tehran, Iran.

Naraqi, M. A. (1997). Meraj Al Saadah. Dehqan Publication, Tehran, Iran.

Hormoz, H. and Mohammadi, M., (2011). Textbook of Petals of Rulings, Pad Andishe Publications, Qom, Iran.

